

Ivan Hang

»MALI LEPTIR« U »UNUTRAŠNJEM DVORCU« ILI
»BORAVIŠTIMA« SV. TEREZIJE AVILSKE

1. Dvije dominantne slike »Unutrašnjeg dvorca«

U »Unutrašnjem dvorcu« ili »Boravištima« Terezija želi pisati o razgovornoj molitvi, o stanju duše koja se uputila svojemu Bogu.

Misterij je odnosa među osobama neizreciv osobito kad se radi o odnosu između Boga i čovjeka (duše — prema Terezijinom rječniku). Svetica pokušava prodrijeti u dubinu toga misterija. Svjesna svoje nesposobnosti, služi se krajnjim govornim oblicima: daje dvije slike (dvorac, leptir), prekrasne slike, ali među sobom u opoziciji, gotovo u kontradikciji. Evo nekoliko takvih razlika:

Leptir je krhak, slab, a dvorac simbolizira postojanost, snagu. Točnije, Terezija govori o »malom leptiru« (u tekstu se gotovo uvijek uz »leptir« nalazi pridjev »mali«); ponekad upotrebljava sintagmu »jadni mali leptir«. Taj je mali leptir bijel (može značiti providan). Dražestan je.

Leptir može letjeti, dvorac je u biti nepomičan.

Leptir je jednostavan, obična životinja koja na sebe ne privlači pozornost. Dvorac je nešto izvanredno, upadljivo.

U *Unutrašnjem dvorcu* duša je dvorac, duša je leptir. Svaki je taj simbol bogat. Obično se naglašava slika dvorca (nalazi se uostalom čak i u naslovu). Međutim, i jednu i drugu sliku valja dovesti u ravnotežu. I ta neka

napetost, gotovo kontradikcija između statičke slike, to jest slike dvorca, slike u pokretu, što je simbolizira leptir, također nam nešto kaže. Terezija stvarno, ostaje uporno pri jednoj i drugoj slici.

Čim se našla u knjizi, slika maloga leptira stalno je prisutna i to najizričtije: »Želite, čini mi se, znati što se zbiva s malim leptirom, (. . .)« (5, IV, 1). »Kasnije ćemo ponovno progovoriti o tom malom leptiru (. . .)« (5, IV, 2). »Čini se da smo zapustili maloga leptira, ali nije baš tako, (. . .)« (6, II, 1). U zgradama se veli za maloga leptira: »Nemojte misliti da sam ga zaboravila« (6. XI, 1).

Mali leptir predstavlja dušu koja se nalazi u najvišem stupnju usrdnosti s Bogom. Ulijeće u najodlučnijim časovima: u časovima prijelaza, napretka, obraćenja.

2. Put maloga leptira

Slika se maloga leptira susreće od 5, II do 7, III i određeni je u 5, II, 2, 7, 8, 9; 5, III, 1; 5, IV, 2; 6, II, 1; 6, IV, 1; 6, VI, 1, 4; 6, XI, 1; 7, II, 5; 7, III, 1, 12. Tomu valja dodati sliku gusjenice (svilca) koja predstavlja leptirov razvojni stupanj: 5, II, 3, 4, 5, 6; 5, III, 5. S obzirom na upotrebu riječi leptir u 5, III, 1, M. Auclair primjećuje: »Često su riječ 'paloma' prevodili riječju 'golubica'. No kontekst jasno pokazuje da se radi o leptiru. Uostalom taj je termin uvijek upotrebljavan u nekim krajevima španjolske Amerike gdje još živi staro značenje te riječi« (p. 938). Kontekst očito pokazuje da »paloma« ovdje znači »leptir«, a isto tako i u 6, II, 1. Za prijevod u »mali leptir« u 6, XI, 1 M. Auclair jasno veli: »Sveta Terezija piše 'la palomilla o mariposilla', što ne znači 'golubica ili leptir', kako je prevela većina mojih prethodnika; oba se izraza primjenjuju na leptira, budući da 'palomilla' onačuje posebno noćne leptiriće« (p. 1008). U 7, III, 13 nalazimo riječ golubica u njezinu pravom značenju bez ikakve veze s našim leptirom.

U poglavljima u kojima Terezija upotrebljava sliku maloga leptira, duša se nalazi ponesena u gibanje prema sjedinjenju, duhovnim zarukama i duhovnom vjenčanju s Gospodinom.

Prije no što će po prvi put upotrijebiti sliku leptira (5, II, 2), Terezija veli (5, II, 1): »O sjedinjenju, ne vjerujem da znam reći više. Ali ima se mnogo toga kazati u vezi s dušama kojima Bog iskazuje svoje milosti i o djelima što ih u njima Gospodin ostvaruje kad su one spremne primiti ih. Govorit ću o nekim djelima i njihovu učinku na dušu. Da pomognem da se to shvati, poslužit ću se usporedbom koja se sama od sebe nameće.«

Terezija uvodi, dakle, leptira kad govori o molitvi sjedinjenja, a to je već uzdignuto stanje duše, nakon što je rekla sve što zna (o molitvi sjedinjenja). Točnije, evocira tu sliku kad govori o milostima što ih Gospo-

din iskazuje dušama i o njihovu učinku. Treba, dakle, da ta slika pomogne da se razumiju Gospodinove milosti i njihov učinak na dušu, i »da mi možemo (. . .) mnogo učiniti, ako smo na raspolaganju« Njegovu Veličanstvu.

Možemo razlikovati tri faze života maloga leptira.

Prva je faza opisana u II. i III. poglavlju o *Pet boravišta* (§§ 8. i 9. poglavlja II. daju globalnu trasu puta tog malog leptira). Najprije je malo neživo sjeme, zatim se iz tog »sjemena« rađa gusjenica kad ona na dudu nađe odgovarajuću »hranu«. Ružna gusjenica umire u kući što ju je sagradila, a iz te kuće izlazi dražestan leptir. To je slika: duša, umrla svijetu, počinje živjeti u Kristu. Uostalom, čak ako poslije mali leptir ne nastavi dalje rasti i ako umre zauvijek, iz sjemena što ga istrese rodit će se drugi leptiri. Simbol: Bog uzalud ne daje svoju uzvišenu milost.

Terezija dodaje tumačenje kod svake slike, kod svakog časa razvoja gusjenice. Pogledajmo (primjedbe na pregled: Sve su navodi, osim tumačenja među zagradama. Interpunkcije su moje. Brojevi s lijeva odnose se na redak odnosnog paragrafa.):

<i>Slike</i>		<i>Tumačenja</i>	
5, II, 2		5, II, 3	
3	(Malo) sjeme	6	Duša
7	je mrtvo	6—7	mrtva je zbog svojega nemara, svojih grijeha
8	sve do dana kad će prokljati hrana za njezino održavanje.	1—3	Kad se počinjemo koristiti općom pomoći što nam je Bog svima daje,
5—6	Pod djelovanjem topline,	1—2	toplinom Duha Svetoga,
6—7	kad se pojave na dudovima prvi listovi	3—4	i kad počinjemo upotrebljavati lijekove što ih je (Bog) povjerio svojoj Crkvi (ispovijed, čitanja, propovijedi),
7	to sjeme počinje živjeti.	7—8	ona (duša [7—8]), gusjenica (1—2 [1—2]) počinje živjeti,
8—9	Hrani se tim dudovim lišćem	8	ona se hrani svim tim ispovijedima, čitanjem, propovijedima i dobrim razmatranjima
9	do dana kad je već veliko,	9	dok nije odrasla.
9—10	pa ima za nj dosta grančica;		
10—11	i tu, svojim ustašcima samo prede svilu,		

11	i pravi veoma tijesnu ča- huricu (počinje graditi kuću [paragraf 4. retci 2—3])	3—4	paragraf 4 Ta kuća jest Krist.
11—12	u koju se zatvara:	2—3	paragraf 7 Kad ona (ta gusjenica) do- stigne do stupnja govora
12	gusjenica, debela i ružna, tu umire	3	mrtva svijetu
12—13	i izlazi iz te iste čahure ma- li bijeli, veoma dražestan leptir.	3—4	preobražava se u malog bi- jelog leptira.

Druga se faza proteže od 5, IV do 6, XI. Mali se leptir ne može ustaliti, uvijek teži prema gore, želi se smjestiti »tamo gdje mu valja umrijeti« (6, XI, 1). Duhovni užici (5, IV, 1), zemaljske radosti (5, IV, 1) ne zadržavaju ga, kušnje ga potiču da želi (6, IV, 1), premda i dalje donosi plod u dobru (5, IV, 2). To je razdoblje pripremanja zaruka i razdoblje duhovnih zaruka.

Čini mi se da je Terezijin opis najbogatiji baš za tu fazu. Samo je malo teksta u kojem se spominje mali leptir, a u tom tekstu gotovo je uvijek ili kakav uzdah ili kakva misao da podsjeti na to kako Terezija nije zaboravila maloga leptira.

Obično: rečenica kojom se spominje mali leptir jest na početku paragrafa (ili dapače poglavlja). Nakon toga svi se elementi te rečenice ponavljaju s tumačenjima. Terezija upravo traži tu rečenicu. (Možemo pretpostaviti da ona sadrži nešto više nego sva tumačenja što slijede za njom.) Tako u 6, II, 1 nalazim primjer u kom su naglašeni momenti koji mi se čine karakteristični za tu rečenicu.

Pogledajmo, dakle, 6, II, 1: Iza rečenice u kojoj se spominje mali leptir, Terezija nastavlja ne služeći se više tom slikom. Gotovo da je ta rečenica samo umetnuta. Međutim slijedeća rečenica (duga) upotrebljava: pridjev »nježan« dvaput (za: muževa sredstva, i za: porivi iz dna duše), naziv »suptilan« jedanput (za: porivi iz dna duše). Nalazimo nešto o Terezijinoj nemoći da sve to izrazi, da sve to protumači (»smatram se nesposobnom da o tom govorim [. . .] osim [. . .]«, »ne mogu pronaći pravu usporedbu«). Čini se da ta druga rečenica preuzima teme četvrte rečenice, ali mnogo podrobnije i dodaje tumačenja. Ipak prva rečenica nije došla samo slučajno. . .

U 6, II, 2—4 Terezija daje oštroomnu analizu tog stanja duše: patnja koja je radost, radost koja je u isto vrijeme patnja (»ta slatka bol, a nije bol« — 4). Osjećajući se nesposobnom da govori o tom stanju, Terezija

upotrebljava mnogo usporedbi: rana, duša čuje zvižduk, varnica sa žeravice.

U 6, II, 1 otkrivamo dva elementa Gospodinove »taktike«: 1. »Te kušnje smjeraju na to da ga (malog leptira) osposobe da uzleti više«. 2. Prije no što će se sjediniti s dušom veli se za zaručnika: »čini da ga duša žarko žudi« A pokazuje se i način kojim se ta taktika ostvaruje: »tako nježnim sredstvima (. . .)«, poticajima »što dođoše iz dubine duše«, a to je razumljivo samo »onima koje su tim prošle«. Takav način postupka zahtijeva istančane slike. To su takve stvarnosti koje se mogu opisati jedino usporedbama ili simbolima.

Na kraju te druge rečenice dolazi razdoblje pripreve za »skok« u Sedmo boravište. »Duša je ljubavlju tako raznježena da je prva prigoda da potakne taj plamen nagoni da poleti« (6, VI, 1).

To je razdoblje najveće napetosti, neka vrsta kovitlaca:

a) mali leptir osjeća se svezan (6, VI, 4)

b) Terezija doseže do vrhunca nježnosti u 6, VI, 4:

— govori »ti« malom leptiru

— moli i gotovo preklinje Boga za maloga leptira (u 2. i 3. fazi i to samo u 6, VI i 7, III slika maloga leptira upotrijebljena je u dva paragrafa istog poglavlja; a druga upotreba u 7, III samo je vraćanje na prošlost).

c) usprkos mnogim milostima (ili darovima), njemu je sve gore, i to je zadnje poglavlje (XI.) Šestih stanova (posljednji stupanj čišćenja).

3. Nekoliko primjedbi

Sada bih predložio nekoliko sitnih napomena koje bi mogle biti korisne za bolje shvaćanje uloge maloga leptira, premda su, možda, tek slučajne.

1. Terezija je napisala u Toledu (od 2. lipnja do sredine srpnja 1577.) četiri prva stana i tri prva poglavlja Petih stanova, a u Avili (od listopada do 29. studenoga 1577.) ostatak *Unutrašnjeg dvorca*. Prva je, dakle, faza napisana u Toledu, a obje druge u Avili poslije nekoliko mjeseci stanke.

2. Opisujući život Terezije u Toledu M. Auclair (u *La vie de sainte Thérèse d'Avila, La dame errante de Dieu*, Editions du Seuil, Paris 1952) piše: »iz straha da se njezina korespondencija ne izgubi ili da je Obuvene ne uklone, dogovorila se s Gracianom o nadimcima za najvažnije osobe o kojima im valja raspravljati. Duhovita je pri izboru tih ratnih imena, a ima i osjećaj za metaforu koja ponešto upućuje na seljački duh, što ne nalazimo ni u njezinim stihovima ni u njezinoj prozi« (p. 325, 326), na primjer:

stari nuncij — »Matuzalem«
Umjereni — »mačci« ili »noćne ptice«
Umjereni — »cvrčci«
Bosonogi — »orlovi«,

»svoje kćeri Bosonoge naziva imenom 'leptiri' poradi njihove bezazlenosti« (p. 326).

3. Od temeljnih slika, slika leptira djeluje obzirnije nego slika dvorca i njezin je utjecaj profinjeniji. Zanimljivo je promotriti »istaknute elemente« u naslovima poglavlja druge i treće faze leptirova života.

6, I: Korisno poglavlje za one koji trpe unutrašnje kušnje.

6, III: Poglavlje vrlo korisno.

6, V: Pouka vrlo potrebna.

6, VII: Poglavlje vrlo potrebno.

6, IX: Poglavlje vrlo potrebno.

7, I: Ovo poglavlje sadrži stvari dostojne pažnje.

7, IV: Poglavlje vrlo potrebno.

Ni u kojem od tih poglavlja ne nalazimo da se spominje mali leptir. U svim ostalim poglavljima (tj. u poglavljima »elemenata upornosti«) već od druge i treće rečenice nalazimo maloga leptira (s iznimkom: 6, VIII i 6, X). Je li Terezija implicitno željela da slika maloga leptira gotovo nesvjesno prođe duboko u dušu čitatelju (njezinim sestrama)?

4. U prvoj rečenici uvijek postoji veza između slike leptira (ili gusjenice) i odnosnog tumačenja. Tada slika ima funkciju tumača. U drugoj je rečenici slika neupadljivija. Ne bi li se moglo reći da je tada bogatija, da ima mnogo snažniju poruku?

5. Mali leptir jest duša. Gospodin je zaručnik duše, dakle zaručnik tog malog leptira. Takav bi zaključak možda mogao biti neispravan na planu povezivanja slika, ali u tekstu je jasno potvrđen. Tri puta (6, II, 1; 6, IV, 1; 6, XI, 1) dodani su i pomiješani izrazi, s jedne strane, duša i njezin zaručnik, a, s druge strane, mali leptir. Ne bi li se, dakle, iz činjenice što je Gospodin zaručnik tog malog leptira, zaručnik koji se brine za nj i koji nastoji zadobiti ga, moglo razumjeti nešto s obzirom na sliku što je Terezija ima o Bogu?

4. Dvije leptirove smrti

Pri razrađivanju odnosa između duše i Gospodina, pri produbljivanju ljubavi Terezija se sve više osjeća nemoćnom da izrazi te stvarnosti. Odlučne suprotnosti pomažu da zagledamo nekoliko vidika tih dubina. Takvog su tipa:

1. preobilje milosti i dobročinstava što ih Bog podjeljuje duši te duboko trpljenje te iste duše,

2. duša uranja u Božju svemogućnost, a ipak je krhka,

3. smrt i život.

Dvije su smrti s obzirom na maloga leptira neposredno naglašene. Po prvoj (smrt gusjenice) on se rađa, po drugoj umire.

Prije tih dviju smrti Terezija govori o jednoj drugoj smrti, o smrti iz koje se rađa mali leptir. Sićušno je sjeme umrlo prije proljeća. To znači: duša »je mrtva uslijed svoga nemara, svojih grijeha« (5, II, 3).

Mali leptir privlači našu pozornost na obje smrti.

Prva smrt: »Kad je (gusjenica) dostigla do tog stupnja govora, umrla svijetu, pretvara se u maloga bijeloga leptira« (5, II, 7). Dvije su vrste smrti: »tamo (to jest sjedinjenje užitkom, M. Auclair) otkriće jednog tako novog života mnogo pomaže da se umre, ovdje (to jest sjedinjenje bez užitka, MA), živěći na zemlji, treba da je (gusjenicu, IH) ubijemo« (5, III, 5). Terezija dapače moli od Gospodina sjedinjenje bez užitka: »Takvo sam sjedinjenje željela svega svojeg života, i ne prestajem ga moliti od Gospodina, ono je najjasnije i najsigurnije« (5, II, 5).

Druga smrt: »tu mali leptir, o kojem smo govorili, umire u silnoj radosti; jer već mu je život Krist« (7, II, 5), te slika prestaje.

Svaka ta smrt jest istodobno uskrsnuće, život, ali drugi život (poslije druge smrti maloga leptira Terezija veli: »Gledajmo kako živi, ili kako se taj život razlikuje od života što ga je proživljavao kad je bio živ« (7, III, 1). Gotovo statički život gusjenice postaje dinamičkim životom leptira, i njegov život mora postati nadživot (»da u njemu živi Krist« [7, III, 1]). Ostvarenje je svake te smrti bolno, svaka se izvršava pod utjecajem velikih milosti. Svaka zahtijeva aktivno sudjelovanje duše (dodajemo nešto Bogu [5, II, 5], valja biti hrabar [6, IV, 1]).

Leptir, rođen iz smrti gusjenice, pokretom, napetošću, doveden je do nove smrti. Debela i ružna gusjenica postala je lijepim i dražesnim leptirom. Pa ipak i sama ljepota mora umrijeti. Po prvoj smrti tjelesni čovjek postaje duhovnim čovjekom, čovjekom koji raste u istini. Smisao tog rasta u istini jest: postići u Kristu smrt duhovnoga čovjeka. Prva smrt jest poznata stvar, druga je Terezijin vlastiti prinos.

Radi se dakle o jednom tročlaniku i o dva preobražaja, bolje rečeno o dvjema konvergacijama:

gusjenica→leptir→Krist.

Leptir nije svršetak, on je prijelazni element između gusjenice i Krista.